

GAZNELİLER'İN HAKİMİYETİ VE LAHOR KRALLIĞI MÜESSESESİ

N.A. BALOCH*

Çeviren : ESİN KÂHYA**

Abbasî Halifeliği zayıflamağa başlayınca, uzak taşra bölgeleri ondan ayrılmaya, kopmaya başladılar. Böyle taşra idarelerinden biri, Horasan üzerinde hakimiyet kurmuş olan Tahirilerdi. Bu devirde, halifenin askerî isteklerine dayalı olarak çok sayıda Türk savaşçıları, köleleri, ve şefleri, her ne kadar, Bağdatlı halifelerin biraz vakit kazanmalarını sağlamışsa da, daha sonra, bu paralı askerlerin güçlenmesiyle iniş sürecini hızlandırmışlardır. Bir süre sonra, Tahiriler büyük çapta zayıf düştüler. Sonuç olarak, Yakub ibn Leyf Saffari Kirman ve Sistanda güçlendi. Horasan'da Samaniler, Hicretin üçüncü yüzyılında, Buhara'yı başkent yapıp, kontrolü ellerine geçirdiler. Onların gücü Jakarta'dan Bağdat'a ve Harezm'den ve Hazar Denizi'nden Hindistan sahillerine kadar yayıldı. Onuncu yüzyılın ortalarından itibaren. Türk köle-başkanlardan biri (daha sonra azledilmiş) Alaptigin (öl. 963), Saman, hükümdarlığında çok güçlü hale geldi ve Belh ve Horasan'ı idaresi altına aldı. Emir Abdü'l-Melik Sâmani, 961'de başarıyla sonuçlanan bir savaşta öldü. Alaptigin, maalesef, kaybeden tarafın yanında yer aldı, ve bunun üzerine nisbeten daha emin bir yere gitmek zorunda kaldı. O Gazne'ye geldi, ve oranın, idaresini zamanın yöneticisi Bekr Lavik'ten zorla aldı. Lavikler, Gazne'yi geliştirme konusunda başarısız bazı teşebbüslerden sonra, Kabul ve Batı Pencap yöneticisi Jaipal'den yardım gördü. 977'de (M.S.) Ebu Ali, Ebu Bekr Lavik Jaipal'in bir oğlu tarafından yönetilen ordu ile Gazne'ye hücum etti, şehir Alaptigin'in eski bir kölesi, Subuktigin'in tarafından müdafa edildi, ve genç komutan Ebu Ali ve Jaipal'in oğlu canlı olarak yakalandı ve asıldı. Bu kahramanlık Piritigin'in başarısızlığının yerine, şeflerin ve askerlerin fikir birliği ile tahta oturtulan Subuktigin'e itimadı artırdı (27-Şaban-366/M.S. 20-Nisan-977). Yeni emir Gazne'nin yöneticisi oldu, ve Pâla yöneticileriyle anlaşmazlıkla-

* Prof. Dr., Sind Üniversitesi (Eski Kampüs), Sind, PAKİSTAN.

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

rı, ve oğlu ve kendinden sonra tahta çıkan Mahmut tarafından sonuç olarak ortaya konan Sâmâniler'in çöküşünü de miras olarak devraldı.

Sultan Mahmut'un müteakip askerî seyahatleri Gaznelilerin Hindistan'daki gücünün yayılmasını ve birliği sağlamlaştırmasını sağlamıştır. Bu başarılı seferler, sadece yapıldığı yılları için değil, her zaman için önemli tarihî olaylar arasında yer almıştır. Gerçekten, onlar, Hindistan'da tarihin seyrini değiştirmişlerdir. Bazı modern yazarlar, Sultan Mahmut'u barbarlıkla, hatta fanatizm ve geleneklere karşı çıkmakla suçlayarak kendilerini tatmin etmişlerdir. Böyle subjektif bir hüküm, onların Sultan'ın karakteri hakkında tek yönlü ve olayların tarihî seyri konusundaki kısmî değerlendirmesinin aşikar sonucudur.

Sultan Mahmut'un tarihte büyük bir askerî deha ve fatih olduğu kabul edilecektir. O, mücadelesini amansızca ve başarıyla yürütmüştür, ve kuzeyde Horasan, Seyistan, İran, Harezm, güneyde ise Hindistan'a kadar sınırlarını genişletmiştir. Güneyde Hindistan'a yaptığı seferler, onu ilgilendirdiği kadarıyla, oralandaki karmaşanın sebebi değildi. Her ne kadar yüzyıllar boyunca sınır bölgelerinin etno-politik perspektifi içinde Hint-Türk karışımı ırklar oluşmuşsa da, Jaipal'in saldırgan savaşçı tutumu bu oluşumun çok daha hızlanmasına sebep olmuştur.

BÜYÜK SINIR KARMAŞASI

Uzun geçmiş boyunca TURAN ya da TÜRK-İLİ kuzey-batıda, İran halkları ve güney-doğuda Hintliler arasında etno-politik tampon oluşturmuştur. VII. ve VIII. yüzyıla kadar Türk boyları kendi devletleri ve sınırları içindeki alanlarda kendi etnik hüviyetlerini korumuşlardır. Doğudan batıya doğru yukarıda kuzeydeki hat boyunca 3 krallık vardı. Zabol ya da Zabulistan, Kabul veya Kabulistan ve Bamiyan krallıkları. Güneydeki hat ise (şimdi Pakistandaki Baluchitan) Kot-Pâyah, Turan, Kikân veya Kikân ve Bugan sınırları boyunca sıralanıyordu.

Sınır karmaşaları tarihin bir olgusudur, ve bunlar Türk-Hint sınırlarında da görüldü. *Mucmel el-Tevârih*'de kaydedildiğine göre, İran İmparatoru Bahman Ardeşir ilkin Türkler ve Hintliler arasındaki sınırı ayırmak için emir verdi, ve Kandabil kentini kurdu. ¹ Böylece güney sınırları boyunca sükunet sağladı, fakat kuzey bölgede Kabullü Türk şahları kışlık başkent olarak seçtikleri Vaihind (eski Udabanda, Ohind, şimdiki Hunt)

¹ *Mucmal el-Tevârih ve el-Kısas*, Tahran 1318, s. 117-118.

ile İndusa doğru yavaş yavaş hakimiyetlerini genişlettiler. Bîrûnî tarafından kaydedilen geleneğe göre, Barhatigin Türk-Şahlığı hanedanını kuran Kabul'lu ilk şahı idi. (Kabulşah), ve daha sonra Türk şahları onu takiben altmış nesil hükmetmeye devam etti. Onların sonuncusu Kallar adlı Brahman bakan tarafından idaresine son verilen Lakturman idi. Kallar taca ve saraya elkoydu, ve de bu elkoymadan sonra geleneksel olarak adlandırılan Samant, Kamalu, Bim, Jaipal, Anandpal, Tarojanpal'i kendi idaresi altına aldı.² Bîrûnî'nin de kabul ettiği gibi, bu olay daha sonra Brahman krallarının başşehri olan Kabul'da oldu. Bununla birlikte, Türk şahlarının 60 nesil sonra yıkılmasını izleyen Brahmani yöneticilerin, yoğun Türk nüfusun ortasında uzun zaman hakimiyetlerini sürdürüp sürdüremedikleri şüphelidir. Bunu hazırlayan etno-politik karşıklığın yansıması olan önemli olayın tarihi de bilinmemektedir. Fakat, VII. yüzyıldan başlayan erken islâm tarihinin çağdaş kayıtlarında hiç bir Kabul'lu Brahman/Hindu yöneticinin adının geçmemesi olgusundan hareket ederek muhtemelen onun çok daha erken meydana gelmiş olduğu söylenebilir.³ Bununla beraber bazı modern tarih yazarları yaklaşık olarak M.S. 850'lerde Kallar'ın Lagturman'ı tahttan indirdiği tezini öne sürmüşlerdir.⁴ Türk şahının Brahman tarafından devrilmesi bu kayıtlara göre, Brahman yöneticisi Jaipal ve Türk lider Subuktigin arasındaki uzun süren savaşlardan önceki 140 yıllık dönemden daha kısa bir süre devam etmiştir.

GAZNE VE PÂLA ANLAŞMAZLIĞINDA YENİ SAFHA

Subuktigin'in güç ve otoritesinin henüz zayıf olduğu bir dönemde eski Hind-Türk sınır karmaşası Gazne bölgelerinin Jaipal'in hırslı istilasına yeni bir şekil kazandı. Sultan Mahmut'un yönetimi altında Gazne devleti güçlendikten sonra Jaipal'in onunla çarpışması etkisiz kaldı ve buna rağmen Jaipal ve onu izleyenler Gaznelilere karşı saldırgan politikalarında ısrar ettiler ve anlaşma ve uzun süren barış için tüm fırsatları kaybettiler. Karmaşa uzadığında, Sultan Mahmut onu metanetle karşıladı ve 33 yıllık uzun yönetimi sırasında onu mantıkî olarak sonuçlandırdı. O, sadece doğrudan düşmanları, yani Pâla hanedanlarının yöneticilerini yenmekle ve

² El-Bîrûnî, *Kitâb mâ li el-Hind* (Arapça metin), Haydarabad, Deccan, Hindistan 1377 H./1958, s. 348-350; Alberuni, *Alberuni's India*, (çev. Edward C. Sachou) Londra 1910, c. 11, s. 10-13.

³ Bu, Kabul'un boyları kaydedilirken, El-Bîrûnî'nin *el-Kânûn el-Mes'ud* adlı eserinde metin Haydarabad, Deccan, c. II, 1374 H./1955, s. 547. verilmiştir.

⁴ Elliot ve Dawson, *The History of India as Told by Its Own Historians*, Lahor (tekrar baskı), 1976, c. 11, s. 409.

onların bütün topraklarını almakla kalmadı⁵, fakat aynı zamanda, onları destekleyenleri ve onların yanında yer alanları da cezalandırdı ve kendisine boyun eğmek zorunda bıraktı. Gazneliler-Pâla anlaşmazlığının bu yeni safhası, zincirleme reaksiyon şeklinde yayıldı ve İndus kıyılarından Ganj ağzına kadarki geniş toprakları yani Pâla'nın başkenti Vaihind'den, Pratihara'nın başşehri Kannavic'e kadarki kısmı içine aldı.

Jaipal'in 363 H.'de (973 M.S.), Pritigin tarafından idare edildiği zaman Gazne'yi işgal ettiği görülür, fakat, kumandan Subuktigin tarafından yenilgiye uğratılmıştır.⁶ Bu sebepten dolayı, Subuktigin, (366 H./M.S. 977) Gaznelilerin yöneticisi olduğunda Jaipal ve kendisi arasındaki Jaipal'in daha fazla yayılma planlarını engellemek için stratejik ataklar yaparak, sınırlar konusu ele almakta vakit kaybetmedi. Jaipal buna oldukça saldırgan bir şekilde cevap verdi. Yeni başa geçen Gazne'nin Türk yöneticisi karşısında çok güçlü olduğunu düşünerek, sınırları müdafaa etmekle ilgilenmedi fakat Gazne'de Subuktigin'i yok etmek ve ülkesini işgal etmek için özel hazırlıklar yaptı.⁷

Jaipal güçlü bir orduyla 376 H.'de ilerledi, Lamaghan'ı geçti ve Gazne'ye yürüdü. Subuktigin, 15 yaşındaki oğlu Mahmut'la birlikte, Gazneliler ve Lamaghan arasındaki Guzak tepesi yakınlarında işgal ordusunu karşıladı.⁸ Genç Mahmut'un ısrarlı saldırılarıyla da dikkati çeken şiddetli bir savaş oldu.⁹ Durum Jaipal'in aleyhine döndüğünde o, 10 lac dirhem ve elli fil ödemeye ve de Gazne sınırlarına bitişik bazı şehir ve yerleşim yerlerini de onlara bırakmaya söz vererek barış isteğinde bulundu. Her ne kadar Genç Mahmut, Jaipal'in saldırganlığını tamamen ortadan kaldırırsa kadar savaş sürdürme fikrinde ise de, Subuktigin bu şartlar altında barış yapmayı kabul etti. Subuktigin, Jaipal'in sözünü tutacağına güvenerek savaşı durdurdu ve barış sınırlara hakim olacaktı.¹⁰

⁵ Vaihind'li Jaipal tarafında kurulmuş olan (ya da Astpal ya da daha sonraki kaynaklardaki adıyla Ishpal diye bilinen babası tarafından kurulmuş olabilir) hanedan. *Hindu-Shahiyyah Dynasty* gibi modern eserlerde ona işaret edilmiştir. Fakat o uzun zaman önce Kallar tarafından kurulmuş olan bir hanedandır.

⁶ Raverty, H.G., *Tabakât-i Nâsirî*, (İng. çev.) cilt. I, s. 73, annotation 1. cf. Nâzım, *The Life and Times of Sultan Mahmud of Ghazne*, Lahore 1973, s. 29, n. 1.

⁷ Çağdaş tarihçi Utbi, Subuktigin'in sınırdaki başarısı hakkındaki yazılı kaynaklara dayanarak, Jaipal'in nasıl ondan intikamını almakta acele ettiğini zikretti. (Elliot ve Dawson *yage*, c. II, s. 19).

⁸ Utbi'ye göre, Ukba Guzak (Elliot ve Dawson, *op. cit.*, II, s. 20). Nâzım, *Sultan Mahmud*, s. 29.

⁹ Utbi tarafından kaydedildiği gibi. (Elliot ve Dawson, *yage*, s. 36.)

¹⁰ Nâzım, *yage*, s. 29.

Bununla birlikte böyle birşey olmadı. Jaipal ülkesine döner dönmez antlaşmayı bozdu ve Subuktigin'in kendisine verilen kasaba ve şehirlere gönderdiği memurları hapis etti. Subuktigin, Jaipal'e güvendiği için gelen raporlara ilkin inanmadı fakat olayların doğrulanması üzerine hücum ederek, Lamaghan ve diğer kasabaları eline geçirdi. Lamaghan ve diğer sınırlar üzerindeki hücumla karşılık vermek yerine Jaipal Subuktigin'i tamamen yıkıp yok etme ile ilgili plânlarında ısrar etti.¹¹ Bu amaca hizmet etmek için, 100.000'lik güçlü, muazzam bir ordu topladı; bunun içinde komşu Hindu yöneticilerin bir çeşit ittifakını oluşturarak onların da desteğini sağladı ve "Kuzey-Hindistan'ın racaları tarafından donatılmış olan 100.000 süvari ve yayadan meydana geldiği söylenen büyük bir ordunun başında Gazneye yürüdü."¹² Subuktigin, biri diğerinin yerine geçerek birbirlerine yardım eden ve sonuçta bütünleşmiş bir birleşik güç teşkil eden düşmanı, yorgun ve şaşkına çeviren güçlü askerlerden meydana gelmiş, her biri 500 kişilik çok sayıda küçük gruplar oluşturarak, bu muazzam kalabalık orduya karşı hücum taktiğini kullandı. Böylece o, Jaipal'i ezici bir yenilgi ile cezalandırdı ve onu tamamen bozguna uğrattı. Böylece Lamaghan'dan Jaipal krallığının içlerine kadar bütün ülkeyi kendine bağladı. Jaipal tekrar ağır bir savaş tazminatı ödeyip ve Lamaghan'dan Peşaver'e kadarki toprakları da bırakarak barış için yalvardı. Subuktigin bir defa daha onun barış isteğini kabul etti ve Jaipal'in Hind tarafındaki kendi krallığını yönetmeye devam etmesi için gönderdi.¹³ 378 H.'de (M.S. 988) veya ondan çok kısa bir süre sonra yapılan bu savaş¹⁴ sırasında Sultan Mahmut aşağı yukarı 17 yaşında iken, Jaipal ve Subuktigin arasındaki bu güç denemesinde belli bir karara vardı. Bu aynı zamanda Türk ve Hind tarafları arasındaki uzun sınırlar üzerindeki çok eski tarihlerden beri devam eden etno-politik karmaşanın tarihinde de bir dönüm noktası oluşturdu. Her ne kadar onun adı özellikle anılmamışsa da Mahmut şüphesiz ki iki yaş daha genç iken daha önceki savaşa nasıl katılmışsa, bu savaşta da babasının yanında yer aldı. Mahmut, fatih babasının, prensip tanımadan sadece antlaşmaları bozan Jaipal ile bu antlaşmalara nasıl girmiş olduğunu görmüştü. Jaipal, hâlâ Peşaver'den Lahor sınırlarına kadar yayılan geniş bir krallığın yöneticisi idi, ve muhteşem bir düşman olduğunu da böylece

¹¹ Utbi (Elliot ve Dawson, *yage*, II, s. 23-24.)

¹² Nâzım, *yage* s. 30.

¹⁴ Hiç bir tarih kaydedilmemiştir, ancak 376 H. de yapılan ilk savaştan sonra yapıldığı kesindir. Çünkü, 378 H. yılı, Ravert'in *Tabakât-i Nasiri*'nin İngilizce çevirisindeki kenar notlarından, c. I, s. 74 fn. 3.

kanıtladı. Bunlara ilave olarak Jaipal sadece bu savaşı istemekle kalmadı, fakat kendisinin yanında yer almış olan yöneticilere de ilk defa önderlik etti. Sultan Mahmut, uzak görüşlülüğü ve askerî dehası ile, bu durumda meydana gelecek tehlikeyi görebildi. Babasının ölümünden (Şaban 387 H./M.S.Ağustos 997) sonra, tahtını güvence altına almak için Hind sınırını sürekli askerî baskı altında tutmak üzere, birbiri ardına seyahatlerden oluşan uzun vadeli bir askerî taktik plânladı. Tarihçi Utbî tarafından kayıtlı edilen Sultan'ın bu çözümü ile ilgili açıklama, bazı modern tarihçiler tarafından sanki Sultan'ın her yıl Hind topraklarını işgal etmeye yemin ettiği şeklinde yorumlanmıştır.¹⁵

HİND-GAZNELİ SÖMÜRGELERİN GENİŞLEMESİ VE BİRLEŞMESİ

Hind-Gazneli sömürgelerin gelişmesi ve birleşmesi Sultan Mahmut'un, kuzeyde Peşavervahid'den, güneydoğuda Ganj vadisine kadar ve güneybatıda Gucarat'a kadar yayılan başarılı sefer ve fetihleri ile, gücü sadece yaygın hale gelmedi, aynı zamanda yeni yapılanan Hind-Gazne'li sömürgeleri de birleştirdi ve güçlendirdi.

Büyük bir askerî lider ve fatih olarak, ve güçlü bir yönetici olarak, Sultan Mahmut, otoritesini Hindistan'ın içlerine doğru yavaş yavaş yaydı. Onun Hindistan fetihlerine coşkuyla gittiğini gösteren hiçbir delil yoktur. Her ne kadar şartlar gerektirdiğinde güneye seferler yapma fırsatını kaçırmadıysa da, Horasan ve Orta Asya onun asıl ilgi alanını oluşturdu. Modern yazıların bazılarında, Sultan'ın Hindistan seferlerinin sayısı farklı açıklamalara, bahsedilmiş olan yer isimlerine dayandırılarak verilmiştir (sanki her bir yer ismi ayrı bir sefere işaret ediyor gibi). Bütün olası kaynaklardan ve hatta 600 yıl sonra yazılmış eserlerden bu yer isimlerini ortaya çıkarma adetini ortaya atan Elliot ve Dawson "vahşi ve doymak bilmez fatihin" (onlara göre) seferlerinin sayısını tesbit etmeye çalıştılar ve bunların sayısını 17'ye kadar çıkararak kendilerini tatmin ettiler.¹⁶ Fakat Utbî'nin Tarih-i Yemini'nde bile, bu yer isimlerinin sayısı 12 ya da 13'ü geçmez. Bunlardan en az ikisi müslüman Multan krallığına karşı yapıldı. 391/92 H.'den başlayarak 416 H. tarihine kadar yani 26 yıllık bir zaman kesitli içinde, Sultan, her yıl değil, zaman zaman Hindistan'a muhtemelen

¹⁵ Nâzım'ın (*Sultan Mahmud...*, s. 68) ifade ettiği gibi: Utbî s. 134'de açıkça diyor ki: "O, her yıl Hindistan'a sefer yapmayı kendisine görev bilmişti" Elliot'un bu pasajının çevirisi (Elliot ve Dawson, ii, 24) Sultan'ın her yıl Hindistan'a kutsal bir savaşı üstlendiğini ve onun seferlerini adeta dinî bir fanatizmle yaptığını ima etmektedir.

¹⁶ Nâzım'e bakın, *yage*, Mahmud'un seferlerinin çeşitli tarihleri için bkz. ek notlar.

10 sefer yapmıştı, fakat o sadece Hind krallıklarını işgal etmedi, aynı zamanda Kusdar, Multan ve Sind gibi müslüman yöneticilere de aynı şekilde hücum etti ve topraklarına el koydu.

Sultan, ilkin Gazne'nin açıkça düşmanı olan Jaipal ile mücadelesini düzenlemeye dikkatini yoğunlaştırdı. Sultan'ın bazı sınır kalelerini işgal ettiği Şevval 391 H. (Eylül 1001)'deki başarılı bir sınır seferinden sonra o bütün gücüyle Jaipal'in üzerine yürüdü ve 392'de (H) (Kasım 1001) Muharrem'in 8'inde Peşaver savaşında onu bozguna uğrattı ve Jaipal'i yakalatarak hapis ettirdi. Sultan, Peşaver'den Pâla Sultanlığının başkenti Vohinde doğru ilerledi ve kışı orada geçirdi; bundan sonra İndus'a kadar bütün ülkeyi ele geçirdi. Jaipal ağır bir savaş tazminatı ödedi, fakat aynı zamanda krallığını İndus'un gerisinde tutmayı kabul etti. Bunun üzerine Jaipal ülkesine döndü fakat kısa bir süre sonra orada öldü ve oğlu Anandpal yerine geçti. İndus, onun krallığı ve Sultanın hakim olduğu yerler arasında sınır haline geldi.

HİND-MÜSLÜMAN DEVLETLERİNE KARŞI GİRİŞİLEN HAREKÂT

İdarelerine son verilmiş olan Pâla yöneticilerinin Gazne'nin geleceğini tehdit eden saldırılarına karşı Sultan, daha önce Emevî ve Abbâsî idarecilerinin yönettiği, ancak Abbâsî halifelerinin zayıf düşmesi ile uzun zamandan beri siyasî parçalanmaların görüldüğü, Hindistan'ın kuzey batı bölgesindeki Hind-Müslüman devletler üzerinde dikkati yoğunlaştırdı. Bunlar, Makran, Kustar, Sind ve Multan krallıkları ve emirlikleri ile Batıya'lı Raimdom idi. Sind ve Multan emirleri, Karmitan'ın dinî propagandası ve Durzî propagandasının ters etkisi ve bunlardan da daha çok Fatimî ajanların dinî ve siyasî etkisi altında kaldığı sırada, Mekran ve Kustar'lı idareciler İran ve Türkistan'ın (Buvayhiler, Selçuklular ve Transaksonia Hanları) güçlü yöneticilerini hizaya getirmeye teşebbüs ettiler. Sultan Mahmut, Abbâsî Halifesi Bağdat'taki El-Kâdirbillah'ı (381-422 H.) bağımsız bir yönetici olarak (389 H./M.S. 999) kabul ettiğinde doğal olarak, Gazne'nin hemen yanında gelişen Abbâsîlerin aleyhindeki dinî güçlerle de ilgilendi. Babası Subuktigin halâ Kuster idareciliğini elinde bulundururken, Sultan Mahmut Batıya'ya karşı ilk seferini düzenledi.

Batıya'nın Boyun Eğişi:

Bu, Sultan'ın Hindistan'ın içlerine doğru yaptığı ilk seferdi. Nâzım, zengin Ganj vadisinin kuzey-batıdan geçişini kontrol altında tutan Batı-

ya'nın stratejik konumuna işaret etmişti.¹⁷ Bu, onun Anandpol krallığı üzerinden geçmeden Batıya yolu ile Ganj vadisine ulaşmak üzere yapılmış bir keşif seferi gibi, olduğunu düşündürecektir. Ancak, çağdaş tarihçi Ut-bî, Hint'teki Kutsal savaştan söz ederken¹⁸, bu savaşın sadece bir ülkeyi fethetmek ya da yenmek gibi dünyevî kazançlar için değil, tersine Müslüman toplumu korumak ya da islâm yasalarına uymayanları cezalandırmak için yapıldığını söyledi. Bu, Batıya yöneticisi Bijay Rai'nin büyük ihtimalle yaptığı şeydir.

M.S. 714'de Muhammed ibn Kâzım, Sind'in başkenti Aror'dan doğrudan Batıya'da ilerledi. Burası, o sırada Hind filozofu olarak bilinen, tanınmış ve akıllı bir adam olan Gandar'ın oğlu Dahar'ın kuzeni Kaksa tarafından idare ediliyordu. O aralarında en candan ve arkadaşça münasebetler geliştirdiği Muhammed ibn Kâzım'la barışa son verdi. Muhammed ibn Kâzım, onu güvenilir bir danışman ve de "hazine mühürdarı" olarak bütün ekonomik konuların yöneticisi olarak atadı. Bundan sonra Kaksa, bütün kuzey seferleri boyunca Muhammed ibn Kâzım'la birlikte oldu.¹⁹ Bu kayıtlar, muhtemelen Kaksa ve onu izleyen büyük bir nüfusa sahip olan Batıya yöneticilerinin islâmiyeti kabul etmiş olduğunu ve Batıya'nın Halifelik'in Sind vilayetinin bütünleyici bir parçası haline geldiğini işaret edecektir. Batıyalı etnik gruplar baskın şekilde bu ülkeye yerleşti ve müslümanlığı kabul eden bu bu gruplar kendilerini Batti diye adlandırdılar, bu terim bugün de hala kullanılmaktadır. Bununla birlikte IV. yüzyılın (H.) sonlarında Batıya'nın Rai hanedanından Bijay Rai, muhtemelen islâmiyeti terketti ve müslüman toplumuna baskı yaptı. Bunun üzerine bu toplumlar Sultan Mahmut'dan yardım istediler. Sultan Mahmut, bu sırada seferde olup, Gezne'ye dönmeden Sistan üzerinden doğrudan doğruya Batıya üzerine yürüdü. Bu da bize onun acil bir yardım çağrısına nasıl cevap verdiğini göstermektedir. O hiç zaman kaybetmedi ve Valistan yoluyla (Kuzey Belucistan) Bustan Sistan içine ilerledi, ve Bultan'ın aşağısından İndus'u geçerek Nâzım tarafından Bahtinda diye adlandırılan Batıya kalesini kuşattı.²⁰ Bu sonuncu ad şeklinin müslüman Batti nüfusun art-

¹⁷ Nâzım, *yage*, s. 200-201.

¹⁸ Nâzım, *yage*, s. 202'den alınmıştır.

¹⁹ Fethnâme, *yage*, metin s. 10, 23, 149, 153.

²⁰ Nâzım, *yage*, s. 177-208. Sultan Mahmud, Multan'ın topraklarının ötesindeki (Warru'Multan) İndus'un karşı tarafına geçerek Bahtiya'yı kuşattı. Chuch ve Muhammed ibn Kasım'ın Aror'dan doğrudan Bahtiya'ya yürümesi, bu iki şehri birbirine bağlayan direkt bir yolun mevcut olduğu, ve Bahtiya topraklarının Sind ve Multan arasında olduğu izleni-

ması ile önem kazandığı görülecektir. (Battinda=Battiyan+da=Battisli) Savaş 3 gün sürdü ve dördüncü gün Bijay Rai yenildi. Ulbî'ye göre, Sultan "Batiya ülkesini temizleyene kadar" ve islâmiyeti kabul etmiş olan ve insanları doğru yolda yönlendiren öğretmenleri atayana kadar orada kaldı.²¹ O, Batiya'ya gitmek üzere M.S. 1004 Ekim'de Sistanı terk etti ve sadece tüm ülkeyi yenmekle kalmayıp, aynı zamanda baskı altındaki müslüman toplumunu da rahatlatarak, yaklaşık 6 ay kaldığı bu yerden muson yağmurlarının başladığı M.S. 1000 5 Haziran/Temmuzda geri döndü.

Multan'a Karşı Harekât:

395 H.'de, yani hemen ertesi yıl, Sultan Mahmut, Karmatiyan, Durziyan ve Fatimî ajanların dinî ve politik propagandaların etkisi altında kalmış olan Multan yöneticisi Ebu'l-Feth Davud ibn Nâzır'ın üzerine yürüdü.

III. yüzyılda (H.) dinî karışıklıklar ve siyasî devrilmelerle birlikte Karmatiyan'ın dinî doktrinine karşı çıkış, Bağdat Abbâsî Halifeliğinin çevre vilayetlerinde yaygınlaşmıştı. Onların karmaşık dinî propagandaları aynı zamanda halifeliğin en doğudaki vilayeti, Sind'e doğru yayıldı. Daha iyi düzenlenmiş Abbâsî alehtarî ve Fatimîleri destekleyen propaganda, daha sonra, yakın akrabası ve ajan Heysem'i 270/883'de Sind'e gönderen "Mansur el-Yaman" diye bilinen Ebu'l-Kâsım tarafından Yemen'den yönetilmiştir. Gizli propaganda devam etti ve daha sonra Fatimî Halifesi el-Muiz (341-365 H./M.S. 952-975) özellikle durumu kendi lehine çevirmek ve Multan'ı ele geçirmek için daha önceki ajanı etkisiz hâle getirecek olan plânlarla birlikte güvendiği ajan Jalam ibn Şayban'ı görevlendirdi. Jalam, plânı düzensiz bir şekilde uyguladı. O, Multan'ın güçlü Banû Munnabbin hanedanını yıktı ve kendisi Multan yönetimini ele geçirdi.²²

Bu olay, Jalam'ın Fatimilere yaptığı övgüye değer hizmetleri anlayan ve onun başarılarını öven 19 Ramazan 354 H. Pazar günü (asıl metinde

mini vermektedir, ve Multan Bahtiya alındıktan sonra ele geçirilmiştir. Fethname'deki kenar notlarında bu bilgiler bulunmaktadır (s. 117-137). Battis'in ülkesi olan Jaisalmer ülkesiyle Bahtiya aynı olarak kabul edilebilir zannediyorum. Fakat bütün yazılı kaynakları bir araya getirince, Bahtiya'nın Jaisalmer ve Bikaner bölgelerinin her ikisini de içine aldığı ve bu bölgenin topraklarının Debalpur'a kaçır uzandığı sonucu çıkmaktadır. (Fethname-i Sind, aynı eser, s. 19).

²¹ Utbî, *Tarih-i Yemînî*, (İngilizce çevirisi Elliot ve Dawson) *yage*, c. II, s. 30.

²² Nazım, *yage*, s. 99, 101 ve 202.

de görüldüğü gibi Ramazan'a 11 gece kalarak) Halife Mu'iz'in cevap mektubu ile de onayladığı gibi 354/565'in başlarında (veya hemen biraz önce bir önceki yıl içinde) meydana geldi. Fatimî Halifesi'nin mektubu Da'ı Kaimeddin İdris'in tarihî eseri Uyun el-Ekber de verilmiştir. Aynı yazar, aynı eserin başka bir yerinde Halife Mu'iz'in bizzat kendisinin Jalam'ın kutsal tapınakları harap ettiğini yazmıştır.

Bu olaylar, muhtemelen Sultan Mahmut'un Jalam'ı yenen Davud'a karşı harekete geçmeye karar vermesinden kırk yıl önce meydana geldi. Abbasilere karşı olan etkiler aynı zamanda Gaznelilere de karşıydı ve bu Sultan'ın İndus'u geçip Multan üzerine yürümek için, kendi topraklarından geçmesine izin vermemiş olan Annandpal ile gizli dayanışma içindeki Multan yöneticisine cesaret vermiştir.²³ Uzun zaman Davud ilkin Subuktigin ile ve sonra Sultan Mahmut ile arkadaşça ilişkiler kurarak yaptığı düşmanlıkları başarılı bir şekilde gizleyebilmiştir. Sultan Mahmut'un Batıya'ya karşı giriştiği sefer sırasında Davud muhtemelen kendi topraklarından ordunun geçişini kabul etmemişti ve bu sebepten Sultan Batıya'ya giderken ve dönüşünde daha dünyedeki yolu izlemek zorunda kalmıştı. Utbi'ye göre, Davud'un Karmetiyayı yıkma teşebbüsü Sultan'ın Multanı kuşatmasının asıl sebebiydi.²⁴

396 H. baharında (Mart-Nisan 1006 M.S.) Sultan Mahmut, Peşaver tarafından, Multan üzerine yürüdü. Fakat İndus'un kendi ülkesi ve Anandpal'in krallığı arasında sınır çizgisi oluşturmasından dolayı o İndus'un karşı tarafına geçmek ve onun topraklarından geçebilmek için Anandpal'in iznini istedi. Anandpal, Multan yöneticisini destekleyerek sadece bu izni vermeyi reddetmekle kalmadı, fakat Sultan'ın geçiş yerini ordusuyla kapattı. Bununla birlikte, o yenildi ve kaçtı. İndus'u geçen Sultan doğrudan Multan üzerine yürüdü.

Anandpal'in yenildiğini ve kaçtığını duyan Davud Sultan'ın oraya ulaşmasından önce Multan'dan çekildi ve kuzey Sind'de,²⁵ Bakhar'a orana emin uzaklıkta ve emniyette olan bir yere, yani İndus'da bir adaya kaçtı. Davud'un geride bıraktığı askerî birlik takviye edildi, fakat Sultan 7 günlük bir kuşatmadan sonra bu güce el koymayı başardı. Masum halk

²³ Nâzım, (Utbi'den alıntı), *yage*, s. 28.

²⁴ *yage*, s. 88.

²⁵ Utbi'ye göre, o bütün servetini fillerin üstüne yükleyerek Sarandip'e kaçtı, ancak burası kesinlikle Ceylon değildir. (Elliot ve Dawson, 11/32). Nâzım'a göre *yage* s. 97), Davud indus Irmağındaki bir adaya kaçtı.

20.000 dirhemlik bir fidye ödemek suretiyle affedilmek için yalvardılar, fakat karşı tarafı destekleyen dinî propaganda grupları affedilmedi ve kılıçtan geçirildi. Daha sonra Sultan, Multan'ın dış bölgelerini ele geçirmek üzere ilerledi, fakat İlak Han'ın²⁶ Horasan'ı kuşattığı haberini alarak kendi yöneticisini oraya bırakarak, süratle Gazne'ye geri döndü. Davud fırsatı değerlendirerek bir süre sonra oraya döndü ve dinî hareketleri kışkırttı ve de Multan'da idareyi ele almaya teşebbüs etti. Bunu işitince Sultan, 401'in (H) (Ekim 1010) başlarında Multan üzerine yürüdü. Bu defa, bütün ülkeyi fethetti. Davud yakalandı ve onun taraftarlarının ve de dinî güçlerinin büyük bir kısmı harap edildi ve geri kalanlar tutuklu olarak uzak yerlere sürgüne gönderildi. Sultan Davud'u Gazne'ye getirdi²⁷ ve muhtemelen onu tarikatla ilgili dinî görüşlerden ve Fatimlere bağlılıktan kaçınması konusunda ikna etmeye çalıştı fakat Davud bunları kabul etmiş gibi görünmüyordu. Bunun üzerine o ömür boyu Kuzak'ta hapis edildi.

Sind'e Karşı Harekât:

Sind'in erken Karmetian harekâtlarından ne kadar etkilendiği ya da onu izleyen Fatimî propagandasının ne kadar etkin olduğu bilinmemektedir. Mansure'nin Habbari yöneticileri bu propagandaya Multan kadar çabuk yenilmemiş görünürler. Eğer böyle olsaydı, Sultan da onlara karşı harekete geçecekti. Onların Bağdatlı Abbasî Halifelerinin desteğine sahip oldukları ve Fatimî ajanlarının Multan'ı düşürdükten sonra da ülkelerini yönetmeye devam ettiklerini gösteren bazı kaynaklar vardır. Böylece, yaklaşık olarak 372 H.'de bir Kureyşi'nin (Banu Habbari hanedanından) Mansura'nın idarecisi olduğundan söz edilir²⁸ ve yine 3 yıl sonra 375 H. tarihinde her ne kadar Multan yöneticisinin Fatimiler adına hutbe okumuşsa da²⁹, Mansurayı ziyaret eden Mukaddesî, Kureys, yöneticisinin Abbasî halifesi adına hutbe okuttuğunu belirlemiştir. Muhtemelen onların Multan'daki son yenilgisinden ve orada atılmalarından sonra dinî meshep taraftarları Mansura'yâ döndüler ve muhtemelen Mansura'nın son Habba-

²⁶ Kendi otoriteleri olarak Utbi ve Guzidah'ı zikreden nâzım tarafından tahmin edildiği gibi Sukbal değildir. Utbî (Elliot ve Dawson'un *yage*, II/32-32'de zikrettikleri gibi) Sukbal'in sadece Sultan'ın zaptettiği Hind'de bazı topraklarının (Multan olması gerekmez) yöneticisi olduğunu belirtmiştir.

²⁷ Gardezi'nin *Zeyn el-Ekberî* (Farsça metin, ed. Muhammed Nâzım, Berlin 1928), s. 70.

²⁸ *Hudud el-A'lâm* vs. (yaklaşık 372 H.'de kaleme alınmıştır), (Farsça metin, Tahran 1352 H.), s. 74.

²⁹ *Ehsân el-Tekâsim* vs. Leiden ed. s. 485.

rî yöneticisi olan Kâfi'yi etkilediler.³⁰ Bundan dolayı, Somat seferinden dönerken, Sultan, Mansura üzerine yürüdü. Kâfi kaçtı, indus'un karşı tarafına geçti ve o taraftaki bir hurma ormanına saklandı.³¹ Sultan'ın askeri ormanı sardı ve Kâfi'nin adamları öldürüldü fakat büyük bir ihtimalle o kurtuldu.

Jatlere Karşı Harekât:

Sultan Mansura'dan kuzeye İndus boyunca ilerlerken ordusu Sindli Jatler tarafından aralıksız saldırılara uğradı ve asker ve hayvanlarının pek çoğu Sultan Multan'a ulaşmadan önce harap oldu. O, Gazne'ye doğru yoluna devam etti, fakat ertesi yıl, 418 H. (Mart 1027) Multan'a geri döndü. Çünkü o, "Multan, Batıya ve İndus'un Jatlerinin" davranışlarının üzerinde durdu ve onlara karşı güçlü bir deniz filosu oluşturdu ve onları şiddetle cezalandırdı.³²

Kusdar'a Karşı Harekât:

Abbasî Halifelerinin zayıf düşmesi ile Kusdar (Kuzdar, şimdiki Orta ve Güney Belucistan) müstakil bir prenslik haline geldi ve Subuktigin yaklaşık 367 H.de (978/979) orayı ilk defa ele geçirdi.³³ O burayı Gazne Sultanlığına bağladı. Kusdar devleti stratejik olarak, Gazne, Horasan ve Sind arasında bulunuyordu; onun yöneticisi Türkistanlı İlak Han ile gizli bir antlaşma yapmıştı.³⁴ İlak Han, Kusdar yöneticisinin Gazne'ye karşı ayaklanmasıyla, aynı zamanda Horasan'a saldırmaya kalkıştı. Bunu gören, Kusdar Yöneticisi daha da saldırganlaştı ve Cemazü's-sanî 402 H.'de (Aralık 1011) yıllık vergisini vermedi. Bunun üzerine aynı yıl Sultan onun üzerine yürüdü. Kusdar yöneticisi, yenilgiyi kabul etti ve vergisini ödedi; ayrıca, 15 fil ve büyük miktarda savaş tazminatı verdi. Sultan onun ülkesine Gazne'nin atadığı bir yönetici olarak dönmesine izin verdi.³⁵

³⁰ İdarecinin adı kesidesinde Farukî olarak zikredilmiştir. Sultan'm Mansur'a üzerine hücumu İbn el-Athir'in *Kâmil el-Tevârih* adlı eserinde kaydedilmiştir (Kahire ed. IX), s. 242-43.

³¹ Zeyn' el-Ekber, *yage*, s. 87-88. Nâzım, *yage* s. 121-122) sadece Gardezi'nin bu seferden söz ettiğine işaret etmiştir. Sadece Jatlerin değil, fakat aynı zamanda, Medlerin de (bu nehrin kıyısında yaşayanlar) Sultan'ın kamplarına hücum ettiği belirlenebilir.

³² *yage*.

³³ Nâzım, *yage* s. 29.

³⁴ *yage*, s. 52.

³⁵ Nâzım, *yage*, s. 74.

Makran (şimdiki Pakistan'daki Belucistan'ın batı kısmı ve İran'ın güneydoğu kısmı sınırları içine alıyordu) aynı zamanda Abbasî Halifelerinin zayıf düşmesi ile bağımsız hale gelmişti. Daha sonra, orası İranlı Buveyhilerin yönetimi altına girdi. Gaznelilerin doğuşuyla ve Buveyhidlerin zayıflaması ile Makran yöneticisi ilkin Subuktigin'e daha sonra Sultan Mahmut'a bağlılığını sunmuştu.³⁶ Bundan sonra Makran'ın yöneticisi barış dolu bir bağlılığı ve Sultan Mahmut'a güvenini, onun saltanatı süresince devam ettirdi.³⁷

PĀLA KRALLIĞININ FETHİ

Zaten söz konusu edildiği gibi, büyük sınır karmaşası, Jaipal'in yenilgisi ile sona ermişti, ve Sultan Mahmut, İndus'u iki tarafı ayıran bir sınır olarak kabul etmişti. Anandpal'le her hangi bir kargaşadan kaçınmak için Sultan Bahtiya'ya yaptığı daha önceki seferde daha güneydeki bir yolu izledi. Fakat Anandpal Sultan'a karşı düşmanca alay etmeğe devam etti, öyle ki Sultan, Multan yöneticisine karşı çabucak harekete geçmek istediğinde ve Anandpal'den İndus'un karşı tarafına geçip, Multan topraklarından geçebilmek için izin istediğinde o sadece bunu reddetmekle kalmadı, fakat daha önce ifade edildiği gibi, Sultan'ın geçişini engellemek için ordusunu alarma geçirdi. Bu daha ileri seviyede bir anlayış ve yerleştirme ile ilgili plânları bozdu. Yapılan savaşta, Sultan Mahmut onu yendi; Anandpal, onun önünden kaçtı ve birden karşısına çıkılmasından kaçınmak için, Keşmir tepelerine doğru kuzeye döndü. Bununla birlikte Sultan onu takip etmedi ve doğrudan Multan üzerine yürüdü. Hatta Multan seferinden sonra bile, Anandpal'a karşı her hangi bir cezalandırıcı harekete girişmedi. Bundan Sultan'ın onu, barış içinde İndus'un ötesindeki kendi topraklarında bırakmayı arzu ettiği anlaşılmaktadır.

Nagarkot Savaşı:

Üçyüzlük barış dolu arayış değerlendiren Anandpal, Peşaver'i kuşatmak için gücünü toplama hazırlıklarına girişti. O, bütün kıvrallığındaki gücünü toplamakla kalmadı, fakat aynı zamanda, Kannavic, Kalincar, Gavalyor ve onun çağrısına olumlu cevap verecek olan diğer güçlü Hintli idarecilerden

³⁶ Nâzım (Beyhak'tan naklen), *yage*, s. 80.

³⁷ Daha sonraki yönetici, Madan'ın oğlu İsa, Selçuklular tarafından sıkı baskı altında tutulmuş olan Sultan Mahmut'a karşı, 420H. (1029)'da kendi hürriyetini ilan etti. Sultan ona karşı harekete geçmeye teşebbüs etti, ancak aynı yıl içinde öldüğü için bu hareket, daha sonra oğlu Mes'ud tarafından gerçekleştirildi.

de destek aradı.³⁸ Bu durumda, ya bütün bu yöneticilerin birbirlerine destek verip, birleşmeleriyle muazzam bir ordu hazırlandı ya da onlar Anandpal'le değil, fakat onun destekleyicileriyle de mücadele edeceği sonucuna vararak durumu değerlendirmiş olmalıdır. Bu durum, Sultan'ın politikasını, Hindu Şeyh Krallığını kuşatmak yerine, Anandpal ve diğer yöneticilere doğru yöneltti.

Anandpal, muazzam bir ordu topladı, ve Kangra yakınlarında, Nagarkot'ta kuvvetlerini yoğunlaştırdı. Orduyu, Peşaver'e hücum etmek üzere, oğlu Brahmanpal idaresine bıraktı. Sultan, tehdit mahiyetindeki hücumu 29 Rebiü's-Sanî 399'da (M.S. Aralık 1008), şiddetli bir kış mevsiminin ortasında olmasına rağmen, zaman kaybetmeden cevap verdi. İndus'a doğru yöneldi; karşı tarafına geçti, ve Valihind'in karşısındaki vadide duran kuşatma yapacak orduyu karşılamak üzere yürüdü. Sultan'ın kararlı tutumu ve üstün stratejiyle, Anandpal tamamen bozguna uğradı. Başarı kazanan güçler, oradaki yenik güçleri, Banganga Nehri ile çevrelenmiş bir tepenin zirvesine bulunan Nagarkot'a kadar kovaladılar. Bu müstahkem yer üç günlük bir kuşatmadan ve yağmadan sonra alındı; Pandava Handedanının racası Bim'in süslü tacı dahil, (her şey) Sultan'ın eline düştü, ve o 399 H.'de (M.S. Haziran 1009), orayı komutanına bırakarak, Gazne'ye döndü.

Nandana Savaşı:

Nagarkot'un düşmesinden sonra, Anandpal başkentini Tuzlu Meydan'daki Mandana'ya nakletti, ve orada öldü; ondan sonra yerine oğlu, Tarohanpal (Trilohanpal) geçti. Nandana stratejik olarak fevkalade güçlüydü ve Tarohanpal, Sultan'ın Celum vadilerine geçmesini ve Multan'a gitmesini başarıyla engelleyebilirdi. Sultan, 404 (H.) (Kasım 1013) sonbaharı sonunda Gazne'yi terketti, ancak yoğun kar yağışından dolayı, geri dönmek zorunda kaldı. Ertesi ilkbaharda (Mart 1014), Nandana üzerine yürüdü. Aynı zamanda, Tarohanpal, Nandana'nın müdafaasını, oğlu Bimpal'a bıraktı, ve o, Keşmir'in yöneticisinden destek almak için, Kaşmir Geçidi'nden (Aşağı Loharyan vadisi) ülkeyi terk etti. Sultan gücüyle saldırıdığına, Bimpal güç aldı ve bu güç ve fillerle donatılmış bir orduyla hücum etti, ancak yenilip, çekildi. Savaş devam ederken, Bimpal kaçtı, ve

³⁸ Nâzım, *yage*, Firiştah'tan naklen, Ujjain, Ajmer ve Delhi Racalarını da listeye ilave etti. Bu, tarihsel olarak doğru olamaz, çünkü, Nâzım'ın da işaret ettiği gibi, o zaman daha Delhi kurulmamıştı.

Sultan'ın güçleri onunkini kuşattı, ve orada birlikleri esir aldılar. Daha sonra, Sultan, Tunga tarafından komuta edilen bir Keşmir ordusu ile birlikte, Celum'un kuzeyindeki vadideki yerini alan Tarojanpali takip ederek ilerledi, Sultan'ın güçleri hücum ederken, ilkin Tunga, daha sonra, Tarojanpal hayatlarını kurtarmak için kaçtılar.

Nandana'nın alınmasıyla, İndus ve Celum arasındaki Tarojanpal toprakları, Gaznelilerin idaresi altına geçti. Burası, Hint-Gazne sömürgelerinden ikinci vilayet haline geldi; birincisi Peşaver-Vaihind idi. Sultan şimdi vilayetin merkezi haline gelen Nandana'ya vali olarak, yetkin bir yönetici olan Sarug'u getirdi. Sultan'ın Nandana'daki başarısı büyük etki yarattı; bir çok komşu ülke lideri ve yöneticileri Sultan'a biat etti, ve çok sayıda insan islâmiyeti kabuletti. Sultan islâmiyeti öğretmek için öğretmenler atadı, ve bütün ülkede camiler yaptırılmasını emretti. O, 405 (H.) (Temmuz-Ağustos 1014) yazında Gazne'ye döndü.³⁹

Tanesar Savaşı:

Tarojanpal'in Celum yenilgisinden sonra nereye gittiği hakkında hiç bir kayıt yoktur. Çok gerilere gidildiğinde, Jaipal'in Pâla Kırallığının sınırlarını Lahor'un Raca Kandanat Kırallığını da zeptederek doğuda Biyas nehrine kadar genişlettiği görülür (M.S.999). Daha sonra, o buraya vali olarak oğlu Anandpal'i atamıştır (1002/1003).⁴⁰ Anandpal, Tanesar, Şarsava ve Şirsava kırallıklarını alarak gücünü vilayet merkezi Lahor'dan, doğunun daha içlerine yaymıştır. Her ne kadar, muhtemelen, Sultan'ın güçleri tarafından şiddetle yenilgiye uğratılarak, Lahor'u bırakmak zorunda kalıp, kendisini Tanesar'a atmışsa da, Tarajanpal'in hakim olduğu bu yerler Celum ırmağı ötesine kadar uzanıyordu. Böylece, merkez olarak, Lahor'la birlikte bir vilayet daha Gaznelilerin hakimiyetine katılmış oluyordu.

Tarojanpal, kendi gücünü toplamadan önce, Ekim 1014'de (405 H.) hemen hemen Nandana'dan dönüşünden hemen sonra, Tanesar'a karşı sefere çıktı. Tarojanpal barış için yalvardı ve eğer Sultan Tanesar'a hücum etmezse, ona elli fil vermeye söz verdi.⁴¹Fakat Sultan artık. Tarojanpal'e güvenemedi, ve Taneser üzerine yürüdü, ve şehri harap etti, Tanesar Racası, Sultan yaklaşınca, kaçtı; aynı şekilde Tarojanpal de kaçtı.

³⁹ Nâzım (Gardezi'den naklen), *yage*, s. 93.

⁴⁰ *yage*, s. 88, 195.

⁴¹ *yage*, s. 103.

Böylece, Tarojanpal'in gücü Pâla Kırallığı içinde yok edildi, ve Sultan ve onun arasındaki anlaşmazlık sona erdi. Celum yakınlarındaki yenilgisinden sonra, "Tarojanpal Puncab'ın doğu kısmında Sivalik tepelerine çekilerek, elini eteğini çekerek yaşadığı" söylenir.⁴² O, Tanesar'dan kaçtıktan sonra, oraya yerleşti, bundan dolayı, Sultan orada kendisine hücum etmedi.

Fakat ters durumlarda hareket ettiği gibi, Tarojanpal, aceleci ve entrikacı mizacının sonucu olarak, barışı devam ettiremedi, ve komşu racalarla savaşı devam ettirdi. Bir süre sonra, Şarva yönetici ile, muhtemelen Şarva'yı kendisi için istemesinden anlaşmazlığa düştü. Sonra, Kalıcarlı Raca Ganda ile anlaşma yaptı, ve muhtemelen de Kannavili Pratihara yöneticisi Rijyapal'la münasebetlerini yeniden gözden geçirdi, Sadece 10 yıl öncesinden (399/1008), Kannavilci yöneticiler ve diğerleri Tarocanpal'in babası Anandpal'in Sultan Mahmut'a karşı ayaklanması ve Peşaver'in işgali konusunda destek vermek üzere ordularını toplayıp, bir araya getirmişlerdi.⁴³ Bundan dolayı, Kannavilci'nin aksiliğine de bağlı olarak, ve daha çok da, Tarojanpal'in entrikalarından dolayı Sultan'ın dikkati o anda Kannavilci ve Şarva üzerinde yoğunlaştı.

GANJ YÖRESİNDEKİ SAVAŞLAR

Sultan, Gane'yi 13 Cemazü'l-evvel 409 (H)'de (27 Eylül 1018) terk ederek Himalayaların eteklerinde yürüyerek, 20 Recep 409'da (H) (Aralık 1018) Camma nehrinin karşı tarafına geçti, ve saldırarak Sırsava'yı aldı. Sonra Baran geldi (Bulandşahr); orada Raca Hardat teslim olmayı kabul etti, ve 10.000 adamıyla birlikte müslümanlığı kabul etti. Daha sonra, Sultan, Mahaban'a doğru ilerledi ve orada Raca Kucandi'yi yendi. Daha da ileri giderek, Sultan, Mutra'yı aldı ve nihayet 8 Şaban 409'da (20 Aralık 1018) Kannavilci'ye ulaştı; orada Racyapal herhangi bir şekilde karşı koymadı; şehri boşalttı; Ganj'ı geçti ve Bari'ye sığındı. Sultan onu takip etmedi, fakat dikkatini Şarva'ya çevirdi. Çünkü, Tarojanpal orada fevkalade faaldi. Munca ve Asayi güçlerini aldıktan sonra, Sultan Şarva'ya hücum etti. Tarojanpal ile anlaşmış, ve onun oğlu Bimpal'le kızını evlendirmiş olan Raca Şandal Ray (25 Şaban 409/6 Ocak 1019) yenildi ve tepelere kaçtı.

Sultan Sandar Ray onu bıraktı, ve Ganda'ya döndü, fakat Şarva'nın yöneticinin yenilmesi, Tarojanpal'in Gazne'ye karşı faaliyetlerine son ver-

⁴² *yage*, s. 43.

⁴³ Yukarıdaki esere bkz. s. 20.

medi. O, şimdi, Sultan Mahmut'tan, o, bir zamanlar onun cetlerine ait olan toprakları ele geçirmesinde, ona yardım konusunda söz vermiş, Raca Ganda ile bazı entrikalara girişti. Ganda, Kannavi'nin yöneticisi karşısında üstün bir durumu elde etme hırsı taşıyordu. Gavalıyor Racası ve diğer başkanlar Ganda ile elele verdiler ve Sultan'a karşı koymadığı için Kannavic'in Rajyapal'ini suçladılar. Bu bahaneyle, ona hücum ettiler, ve o katledildi. Daha sonra, onlar, muhtemelen, Sultan Mahmut'a karşı olduğunu ispatlamış olan bir Trilokanpal'i (Rajyapal'in bir oğlu veya yakın akrabası zannedilen) Kannavic tahtına getirdiler. Bu olaylar, Sultan'ı onlara karşı hemen harekete geçmeye sevketti.

Bundan dolayı, Sultan 410'da (H.) (Ekim 1019) sonbahar başında Gazne'den harekete geçti; Hardvar'ın aşağısından Ganj'in karşı tarafına geçti, ve ilk defa Tarojanpal'le (14 Şaban 419/15 Aralık 1019) Rahut veya Ramganga kıyılarında karşılaştı. Bundan sonra, o, Irmağın öbür yakasını da izledi ve onu adeta ezip geçti. Tarojanpal yaralandı, fakat kaçtı. Daha sonra, yaklaşık 10 yıl kadar kendisiyle birlikte olan birkaç askerî grup, boğmak suretiyle (412/1021-22) ondan kurtuldular. Oğlu Bimpal 5 yıl sonra öldü (417/1026) ve böylece Sultan daha önceki seferlerinde olduğu kadar, hali hazırda da sefer yapmasını gerektiren Pâla-Gazneli karışıklığı son buldu. Bununla birlikte, Raca Ganda ve onu destekleyenler yeni keşfedilmiş Kannavic'li Yönetici Trikonpal ve Bari ve Kalincar'lı Raca Arjan hâlâ mücadele ediyorlardı. Ancak, Gaznelilerin aşikar düşmanı Tarojanpal'in yenilgisinden sonra Sultan Mahmut, muhtemelen, diğer Hindu racalarla anlaşmaya teşebbüs etti. Her ne kadar bunun etkisiyle ilgili hiç bir özel yazılı kayıt yoksa da, Baran Racasının yenilgisi veya her hangi bir direnme göstermeksizin Rajyapal tarafından Kannavij'in alınması Sultan'ın daha önceki diplomatik hareketlerinden etkilenmiş olabilirdi. Tarojanpal'in nihayet yenilmesi üzerine, Sultan, Ganda ile anlaşmaya teşebbüs etti. Sultan, Kalinjar'a doğru ilerleyerek, barış yapmak ve haraç ödemesi veya islâmiyeti ve esaslarını serbestçe, kendiliğinden kabul etmesi için ona elçi gönderdi. Ganda bu teklifi reddetti, ve toplamış olduğu muazzam ordusuna güvenerek, onu savaşla tehdit etti. Bunun üzerine, Sultan bütün hazırlıklarını yaptı ve kendisine zafer kazandırması için Tanrı'ya yalvardı. Daha iyi bir karar elde edeceğini ümit ederek, Sultan, ertesi günü bir defa daha elçisini Raca Ganda'ya gönderdi. Bu sırada Ganda, sinirlendi ve kendini kaybetti ve kampını terketti, ve kaçtı. Geri dönen elçi, kampın boşaltılmış olduğu, yağmalandığı ve bazı kaçan grupların yakalandığı haberi ile döndü, ancak Ganda'nın kendisi de kaçmayı başarmıştı. Sultan onu

takip etmedi, ve Gazne'ye geri döndü. Bunu izleyen üç yıl boyunca Sultan, Ganda ve onu destekleyenlere karşı onların, Gazne'ye karşı harekete geçmede artık ısrarlı davranmayacaklarını düşünerek, hiç bir karşı harekete geçmedi. Bununla birlikte böyle bir düşünce Ganda'nın sürekli entrika ve karşı çıkma hareketlerine bağlı olarak gerçekleşmedi. Daha sonra (413 H./M.S. 1022), Sultan, tekrar Ganda ve Gavalyor'un yöneticisi ve Ganda'nın izinden giden Arjan üzerine yürüdü.

Gıvalyör Savaşı:

İlkin, Sultan, Gıvalyör'a hücum etti, ve her ne kadar karşılaştığı şiddetli karşı koyma hareketi sebebiyle orayı almayı başaramadı ise de, Raca Arjan, Sultan'ın güçlü saldırılarından o kadar etkilendi ki, ona 35 fil göndererek barış için ona yalvardı. Sultan, oradan Kalinjar'a doğru ilerledi, ve kuşatmayı ordusuna bıraktı, ve civarındaki her yeri kuşattı. Bunun üzerine Ganda da, yıllık vergi ödemeyi ve hemen 300 fil göndermeyi teklif ederek, barış isteğinde bulundu. Sultan, bu teklifleri kabul ederek, kuşatmayı kaldırdığında, Ganda, Hindî Dilinde Sultan'ı öven bir şiir yazdı. Sultan, bundan o kadar memnun oldu ki Raca Ganda'ya 15 bölüğün yönetimini verdi. Bu da bir hayli şerefli ve zengin bir hediye idi. Sultan 413 H. (M.S. Mart-Nisan 1023) yılı bitiminde bu seferden Gazne'ye döndü.⁴⁴

SOMNAT SEFERİ

Sultan hazırlıklarını tamamlayarak, 416 H.'de (M.S. 1025) bu sefere çıktı, fakat o, hiç bir mühimmatın müsait olmadığı geniş, sonsuz bir bölgeye uyum sağlamak gibi bir tehlikeye atıldı. Gerçekten, o, tarihteki harekâtının en başarılısı idi Somnat'ın güçlü ordusu, içindeki mabetle birlikte 16 Zilkaade 416 H.de (M.S. Ocak 1026) ele geçirildi. Bu seferin yapılmasındaki zorlayıcı sebepler bilinmemektedir. Çağdaş müslüman tarihçiler, onu putlara karşı yapılmış bir sefer olarak nitelendirirler. Onlar, Somnat'ın putu aslında, Arabistan'dan getirilmiş olan manat idolü olduğunu ve kuzeydeki med ve cezir hareketlerine maruz kalan Kativar'ın kıyasına yerleştirildiğini düşündüler. Bîrûnî'nin (c.2, s.102-3) naklettiği Hindu efsanesine göre, o, Mahedava'nın *linga*'sı ile sembolize edildi, ve med ve cezirle ayın (Som Nath=Ay Tanrısı) zaman zaman ona hizmet ettiğine ve idolü yıkadığına inanılıyordu. Tapınılan bir obje olarak, put, *Manat* olsun

⁴⁴ *yage*, 113-114.

ya da *Lingum* olsun, Sultan Mahmud gibi tek tanrıya inanan birisinin hemen hiç hayranlığını uyandırmadı. Bununla beraber, çağdaş müslüman otoritelerin kaydettiğine göre, Somnat, putunun muhtemel güçleri hakkında çeşitli hikayeler yayılmıştı. Buna göre, Hindular putun ilahî gücü olduğuna ve onun hayat ve ölüm verdiğine inanıyorlardı. “Yeminü’ d-Devle (Mahmud) zaferler kazanıyordu ve Hindistandaki mabetleri harap ediyordu ve Hindular, Somnat’ın putunun bu putlardan hoşlanmadığına ve eğer onlardan memnun olsaydı, kimsenin onlara harap etmeğe veya onlara zarar vermeğe gücünün yetmeyeceğine inanıyorlardı. Yeminü’ d-Devle, bunları duyunca, bu putu harap etmek üzere bir sefer yapmaya karar verdi.”⁴⁵ O zamanlar büyük ölçüde yaygın olan bu tip hikayelerin, putun mitik gücünü ve fıslıtı ile yayılan propagandasını yok etmek üzere, Sultan’ın bu putu kırmak konusundaki kararını muhtemelen etkilemiştir.

Sultan’ın seferinin yegane sebebinin putun harap edilmesi şeklindeki yorum üzerinde dikkati yoğunlaştırmak, tarihî gerçeğin ortaya çıkmasını engelledi. Somnat sadece, puta tapılan yer değildi, aynı zamanda güçlü bir ordusu olan bir şehirdi ve Ortadoğu ve Çin arasındaki uluslararası deniz yolu üzerinde gemiler için önemli bir liman niteliğindedi. Burada, genellikle gemilere zengin ticarî mallar yüklendiğinde, korsanlar, ekseriya Guçrât-Katıyavar-Kuç sahillerindeki gemileri vur-kaç usulü ile yağmıyorlardı. Muhtemelen, onlar, Arap-Müslüman gücün zayıflamağa başladığında ve Gaznelilerin ortaya çıkışından önce, Sind’de faaliyet göstermeğe başladılar, Abbasî Halifesine ait Arap, Irak ve İran limanlarından gelen müslüman tüccarlar, genellikle, daha çok bu hareketlerden etkileniyorlardı. Bağdat’lı Abbasî Halifelerinin refahı bu liman ticaretine dayanıyordu. Somnat mabedi, deniz korsanlarının hazinelerini sakladıkları bir kaçış yeri mi idi? Yöresel geleneğe göre, müslümanlar, Sultan Mahmut orayı ele geçirmeden önce de orada yaşıyorlar, ve her gün orada, putun önünde kurban veriyorlardı.⁴⁶ Bu bilgi kayıtlar tarafından doğrulanmamaktadır, ancak geçmişteki bazı olaylar, böyle efsanelerin çıkmasına sebep olmuş olabilir, ve zengin müslüman tacir kurbanlara korsanların baskı yaptığını söylemek yanlış olmaz. Sultan Mahmut’un Somnat fırtınası, bir ölçüde stratejik idi, ve kısmen de, onu Bağdat halifesinin şereflendirmesi ve

⁴⁵ Nâzım’ın (*yage*, s. 115) alıntı yaptığı İbn el-Athir (IX, 241).

⁴⁶ Nâzım tarafından nakledilen gelenek (s. 222-24) Şeyhüddin tarafından verilmiştir ve Major J. Watson tarafından *Indian Antiquary*’de c. 12, s. 53-61’de İngilizce çevirisi verilmiştir.

ödüllendirmesi olgusuna dayanıyordu. Böyle ünvanlar sadece bir mabed harab edildi diye verilmezdi.

SULTAN MAHMUD'U İZLEYENLERİN İDARESİNDE HİNT-GAZNE SÖMÜR- GELERİ

Sultan Mahmut, 38 yıl hüküm sürdükten sonra, 23 Rebiü's-sani'de (30 Nisan 1030) öldü. O, başarılı bir liderdi ve tarihteki en büyük generallerden biri idi. Aynı zamanda, o, çok uyanık ve sıkı bir yönetici idi. Bilimin büyük bir patronu olarak, alimlere fevkalade cömertti. O, tam manasıyla bir yönetici ve Hintlilerle uzlaşmaya ve kendi idaresi ve siyasî politikası altında birleştirmeye teşebbüs etmiş olan toleranslı bir liderdi. O, Sanskrit efsaneleri simgeleyen paralar bastırıldı, ve sadece sivil görevlerde değil, aynı zamanda ordusunda da Hintlilere yer verdi; onları askere aldı. Gazne'de Hintli bölükler, komutanlarıyla birlikte, Sultanın ordusunu tamamlayan önemli bir kısmı teşkil ediyordu. Gerek savaşta, gerekse barıştaki çok yönlü liderlik kabiliyetiyle Sultan, İrak'tan ve Hazar Denizinden Ganj nehrine kadar ve Aral Gölünden ve Semerkan yöresinden Hint Okyanusuna kadar yayılan geniş bir imparatorluk inşa etmeyi başardı.⁴⁷

Sultan Mahmut'un hayatı boyunca, Hint-Gazne toprakları, bütün Peşaver bölgesi ve Pencab'ın tamamı, baş kentleri, Peşaver, Nandana, Lahore ve Multan olmak üzere 4 ana idarî, bölge veya vilayet oluşturularak, Gazne tarafından kontrol edildi. Lahore valisinin otoritesi Doğu Pencab ötesinde Kalıncar dahil olmak üzere, Ganj körfezine kadar yayılmıştı. Başvezir Kovacı Ahmed ibn Hasan Meymanî Sultan Mahmut'un saltanatının son yıllarında görevinden alınıp, Kalıncar'a gönderilmişti⁴⁸, ve Sultan Mesut tahta geçene kadar da orada kaldı, Hint-Gazne sömürgelerinin bu sınırları, Sultan Mahmut'tan sonra başa geçenler tarafından çevre illerinin fethiyle daha da genişledi.

⁴⁷ Nâzım, *yage*, s. 169.

⁴⁸ Nâzım, *yage*, s. 168-169.